

COĞRAFİ OBYEKT ADLARININ TRANSLİTERASIYA QAYDALARI

Transliterasiya – sözün və ya mətnin bir yazı sistemindən digərinə hərfbəhərflə çevrilməsidir. Bu zaman bir yazı sisteminin vahidi digər yazı sisteminin müvafiq vahidi ilə (və ya hərflə birləşməsi ilə) əvəz olunur.

Ana dilimizdə olan şəxs adlarının, coğrafi adların, və toponimlərin əcnəbi dillərə konvertasiyasında qarşıya çıxan çətinliklər, xüsusilə ə, ö, ü, ğ, ç, və x hərflərinin transliterasiyasının xüsusiyyətləri ilə bağlıdır.

Vahid transliterasiya (konvertasiya) cədvəlinin və standartlarının olmaması səbəbindən sözlərin müxtəlif variantlarda istifadəsi və geniş yayılmasına rast gəlmək olar. İllər ötdükcə də deformasiyaya uğramış sözlərin yazılışı müxtəlif formalara keçməyə başlamışdır. Məsələn, Azərbaycan müstəqillik yenidən qazandıqdan sonra Sovetlər Birliyi dövründə qəbul edilmiş transliterasiya standartlarına uyğun yazılan sözlər (adlar, toponimlər və s.) başqa formada yazılmağa başlamışdır (məsələn, Qurbanov – Kurbanov – Gurbanov soyadı).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 aprel 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə *Azərbaycan Dilinin Qloballaşma Şəraitində Zamanın Tələblərinə Uyğun İstifadəsinə və Ölkədə Dilçiliyin İnkişafına dair Dövlət Proqramı* təsdiq edilmişdir. Həmin Proqramın 6.1.4-cü bəndi Milli transliterasiya standartlarının hazırlanması məsələlərini özündə ehtiva edir.

Bu istiqamətdə atılan addımlardan biri Nazirlər Kabinetinin 16 dekabr 2020 tarixli 498 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş *Azərbaycan Respublikasının Coğrafi Obyektlərinin Adlarının Azərbaycan Əlifbasından Rus və İngilis Əlifbasına Transliterasiya Qaydaları*-dır. Bu Qaydalar beynəlxalq istifadə üçün nəzərdə tutulan kartoqrafik və digər çap məhsullarının nəşri zamanı Azərbaycan Respublikası coğrafi obyektlərinin adlarının Azərbaycan dilindəki yazılış formasının rus və ingilis əlifbasına transliterasiyasının üsul və yollarını müəyyənləşdirir. Dövlət orqanları, mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq bütün hüquqi və fiziki şəxslər bu Qaydaların tələblərinə əməl etməlidirlər.

Coğrafi obyektlərin adlarının rus dilinə transliterasiyası Azərbaycan dilindəki yazılışında hərfləri (işarələri) rus əlifbasında qarşılığı olan müvafiq hərflərə transliterasiya etməklə verilir. Bu zaman sözün yazılış forması onun tələffüzünün dəqiqliyi nəzərə alınaraq saxlanılır.

Nazirlər Kabinetinin Qərarı ilə Qaydalar rus və ingilis dilinə görə ayrı ayrılıqda 1 və 2 nömrəli Əlavələrlə verilmişdir.

Ümumən Qaydalarda, həm rus, həm də ingilis dilinə transliterasiya zamanı saitlərin və samitlərin, o cümlədən hərflə birləşmələrinin transliterasiyası, onların sözün əvvəlində və ya ortasında işlədilərəkən dəyişik formada yazılışı, hər biri təfərrüatlı şəkildə qeyd edilmişdir. Bu təfərrüatlara nəzər saldıqda bir qismi bizə tanış gəlsə də, yeniliklər də mövcuddur. Elə məhz sözün əvvəli və ya ortasında sait və samitlərin dəyişik formada transliterasiyası (həm rus, həm də ingilis dilində) yenilik sayıla bilər.

Qaydalara əsasən rus əlifbasına transliterasiya zamanı coğrafi obyektlərin adlarının latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasından kiril qrafikalı rus əlifbasına transliterasiyasında əsas məqsəd həmin onomastik vahidlərin (*xüsusi adların*) rus dilində, orijinala daha yaxın variantda verilməsidir. Bu zaman aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- Azərbaycan dilinin və rus dilinin fonetik xüsusiyyətləri, o cümlədən latın qrafikalı müasir Azərbaycan əlifbasında və kiril qrafikalı rus əlifbasında spesifik qrafemlərin (hərflərin) mövcudluğu;

- bir sıra coğrafi obyektlərin adlarının transliterasiyasında ümumi qəbul edilmiş və sabitləşmiş ənənənin mövcud olması; və
- sözlərin heca xüsusiyyətləri, hərflərin sözlərdə mövqeyi, morfemlərin (kök, şəkilçi və ya önşəkilçi) düzülüşü və daxili strukturu, hərf birləşmələrinin spesifik cəhətləri.

Bəzi coğrafi adlar Azərbaycan dilindən rus dilinə transliterasiya olunarkən, ənənəyə uyğun olaraq, onların rus dilindəki ümumi qəbul edilmiş və sabitləşmiş ekvivalentləri əsas götürülür. Məsələn: Xəzər Dənizi – *Каспийское море*, Kür Çayı – *река Кура*, və s.; *Abşeron* adı transliterasiya zamanı *Абшерон* kimi çevrilsə də, ənənəvi olaraq rus dilində *Апшерон* kimi verilir. Qaydalara əsasən burada həm tarixi ənənəyə, həm də fonetik prinsipə üstünlük verilir.

Eyni ilə, Qaydalarda *ı* saitinin ingilis dilinə *i* hərfi ilə transliterasiya edilməsi nəzərdə tutulduğu halda, Bakı sözünün ingilis dilinə transliterasiyası zamanı *ı* hərfinin *u* hərfi ilə transliterasiyası ənənəyə əsaslanır: Bakı – *Baku*.

Ümumiyyətlə Qaydalarda diqqət çəkən məqamlardan biri Azərbaycan dilindəki hərflərin (işarələrin) ingilis əlifbasında qarşılığı olan müvafiq hərflərə transliterasiya edilməsi və bu zaman sözün yazılış formasının onun tələffüzünün dəqiqliyi nəzərə alınmadan saxlanmasıdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sözün Rus dilində yazılış formasında onun tələffüzünün dəqiqliyi nəzərə alınır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 20 fevral 2020-ci il tarixli 64s nömrəli Sərəncamı ilə Milli Transliterasiya Standartları əsasında Azərbaycana aid coğrafi adların müxtəlif dillərdə yazılışını əks etdirən elektron bazanın yaradılması digər aidiyyəti qurumlarla birgə AMEA-ya tapşırılmışdır.

**İSTƏNİLƏN SUAL VƏ ƏLAVƏ MƏLUMAT ÜÇÜN BİZİMLƏ
ƏLAQƏ SAXLAYIN:**

BM Morrison Partners
Tel: (994 12) 497 19 14; 497 19 15
Faks: (994 12) 497 19 13
E-mail: info@bmlawaz.com

©2021 BM Morrison Partners. Bütün hüquqlar qorunur.

* Nəşrimizdə olan məlumat hüquqi və ya digər peşəkar məsləhət təşkil etmir.